

— Гісторыя кнігі і бібліятэк у нас найбагацейшая, — распавядае Раман Сцяпанавіч. — Шкада, што нават мы, прафесіяналы, яе амаль не ведаем. Дастаткова сказаць, што першая вядомая нам бібліятэка Полацкага Сафійскага сабора, якая была запачаткавана ў 1066 годзе, узнікла на ўсходнеславянскіх землях амаль адначасова з бібліятэкай Яраслава Мудрага. Але калі пра бібліятэкі нашых суседзяў ёсць толькі звесткі, то з бібліятэкі Полацкага Сафійскага Сабора да нашага часу дайшлі кнігі. Шкада, што яны не ў Беларусі. Але яны ёсць! Гэта сведчыць пра высокі ўзровень развіцця кніжнай культуры ў Беларусі. Вядомы расійскі даследчык Ю. Лабынцаў піша, спасылаючыся на сусветныя крыніцы, што да канца XVI ст. на тэрыторыі Беларусі і для беларусаў было выдадзена 400 кніг. У Расіі — каля 10, ва Украіне — каля 30. Гэта была краіна асветы, адкуль яна распаўсюджвалася на іншыя тэрыторыі! Гэта той культурны фундамент, на якім мы павінны будаваць сучасную бібліятэчную прастору.

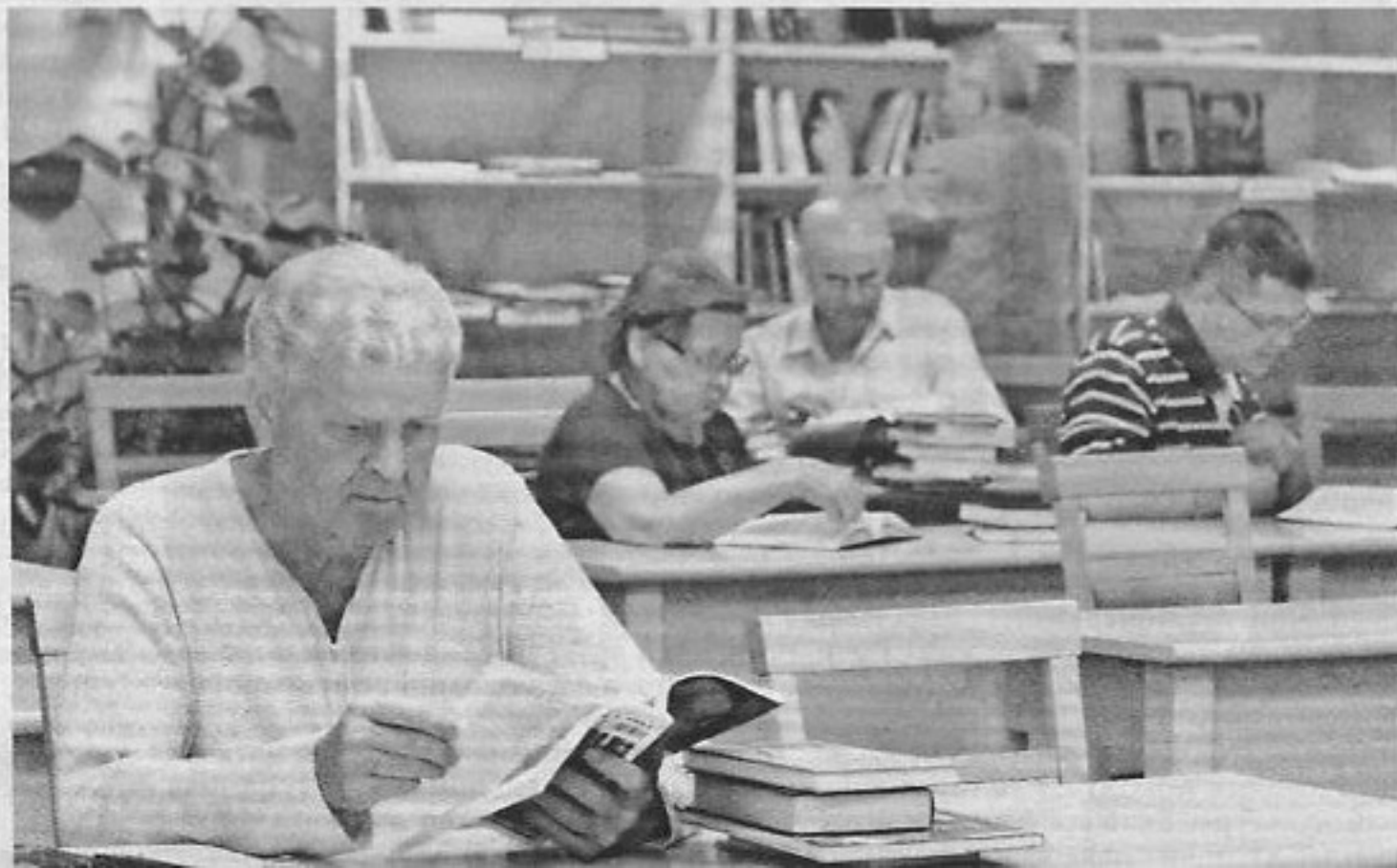
— Мы можам сёння на прыкладзе тых першых бібліятэк, звесткі пра якія захаваліся, гаварыць пра пашырэнне калі не інфармацыйнага поля, то тагачаснага поля асветы?

— Бясспрэчна. Бібліятэкі — свайго роду люстэрка грамадства, таго, як яно жыло, чым цікавілася, у што верыла, як сябе бачыла ў свеце. У іншыя часы складвалася такое ўражанне, што Беларусь была забытым, неадукаваным краем, дзе жылі непісьменныя людзі. Даследаванне бібліятэк сведчыць пра

Прафесар, дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Матульскі даследаванні па гісторыі бібліятэк распачаў, калі задумаў напісаць кнігу пра будучае беларускіх кніжных скарбніц. Неўзабаве акрэсліўся двухтомнік па гісторыі бібліятэчнай справы Беларусі. Першая яго частка ўжо чакае свайго выхаду ў “Беларускай Энцыклапедыі імя Петруся Броўкі”, а другая яшчэ пішацца.

Раман Матульскі:

«Усе разам мы фарміруем сусвет ведаў»

ішшае. Так, да Першай сусветнай вайны на тэрыторыі беларускіх губерняў “Паўночна-Заходняга края”, як тады гаварылі, існавала, па прыкладных звестках, каля 7 тысяч бібліятэк. Гэта былі публічныя бібліятэкі, бібліятэкі рэальных вучылішчаў ці гімназій, прыхадскія бібліятэкі пры храмах, бібліятэкі розных таварыстваў кштальту “грамадства цвярозасці”, іншыя. Але іх налічвалася 7 тысяч! Для параўнання: цяпер у Беларусі іх — 9,5 тысяч. Зразумела, гэта розныя бібліятэкі: тыя і сучасныя. Але і грамадствы розныя! Бібліятэкі маюць дзіўную асаблівасць. Яны ўзнікаюць і функцыянуюць толькі тады, калі могуць быць выкарыстаны. Калі ёсць людзі, якія ўмеюць пісаць і чытаць. Значыць, была тая колькасць людзей, якія ўмелі чытаць! Зразумела, Першая сусветная, грамадзянская, савецка-польская войны, рэвалюцыі пакінулі свой непрыемны адбітак і прывялі да таго, што найбольш актыўная адукаваная частка грамадства альбо загінула, альбо выехала з Беларусі. І, на жаль, пасля такіх катаклізмаў у Беларусі амаль не засталася бібліятэк: паводле крыніц, існавалі 22 бібліятэкі, прычым дробненькія. На жаль, сціплая засталася і колькасць людзей, якія іх маглі выкарыстаць.

— Калі мы гаворым пра тое, колькі ж бібліятэк неабходна для насельніцтва, то зазвычай карыстаемся нарматывамі ЮНЕСКА. Але зыходзячы з узроўню адукацыі беларусаў і таго, што могуць прапанаваць ім чытальні, ці можна сцвярджаць, што іх у краіне дастаткова?

— Ведаецца, не так даўно на базе Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі прайшла Генеральная Асамблея Кансорцыума EIFL — міжнароднай арганізацыі, якая аб’ядноўвае бібліятэчныя згуртаванні каля 50 краін свету. І калі я прадстаўляў Беларусь, назваў лічбы: нас каля 9,5 мільёнаў, і мы маем прыкладна 9,5 тысячы бібліятэк! Зусім нечакана для мяне зала заагладзіравала! А людзі прыехалі да нас праз тысячы кіламетраў — з Еўропы, Азіі, Афрыкі, Амерыкі. Гэта прызнанне таго, што ўзровень наш вельмі высокі.

— Але важны і змест фондаў, таго, што прапануецца для чытання...

— Я часта прыводжу такія лічбы: для таго, каб мы не толькі адпавядалі еўрапейскім стандартам, але ў нас былі сапраўды функцыянальныя бібліятэкі, нам неабходна павялічыць паступленне новых фондаў прыкладна ў пяць разоў! І зрабіць так, каб бібліятэкі не ператвараліся ў склады. Публічная бібліятэка павінна мець кнігі, якія цікавыя, актуальныя: гэта не павінны быць стосы састарэлых выданняў. І трэба аналізаваць, як фонды абарочваюцца. Добры еўрапейскі паказчык — калі адна кніга ў сярэднім выдаецца пяць разоў за год. Але гэта значыць, што ёсць кніга, якую ніхто не ўзяў, а нейкую — разоў дваццаць-трыццаць. Вось такі паказчык у нас нізкаваты.

— Павялічыць паступленні друкаванай прадукцыі ў пяць разоў — гэта ў столькі ж разоў больш пісаць творцам, а выдаўцам — выдаваць?

— Нам трэба памятаць: кніга — духоўная каштоўнасць. Але яна мае матэрыяльную форму, якая патрабуе грашовых сродкаў. І далей задача бібліятэкара — набыць тое, што неабходна грамадству. З біблейскіх часоў бібліятэкі папаўняюцца з дзвюх крыніц. Гэта тое, што выдаецца на гэтай тэрыторыі, і тое, што піша свет. Патокі павінны быць збалансаваныя. Трэба пісаць пра сябе. Але калі нічога не ведаць пра сусвет — не будзе стапрацэнтнай дасведчанасці чалавека. Цяжка ўявіць сабе адукаванага чалавека, патрыёта-беларуса, які не ведае Шэкспіра ці Пушкіна.

Толькі не трэба ўспрымаць усё літаральна. Нам хочацца, каб выдавецтвы Беларусі выпускалі больш добрых, цікавых кніг. Але калі нехта нешта карыснае на планеце напісаў, яно павінна быць у нас — на даступнай мове і ў даступнай форме. Ёсць попыт — павінна быць прапанова. Гэта як у гіпермаркце. Іншая справа — адказнасць бібліятэкара-прафесіянала за змест. Ці павінен, прыкладам, прадавец рэалізоўваць прадукты, якія шкодныя? Мы ве-

даем, што чыпсы — не самая лепшая ежа. Але яны ёсць у продажы. Зразумела, куды лепш піць сок з беларускіх яблыкаў, чым кока-колу. Але і яна ёсць у продажы. І я лічу, што трэба стварыць умовы, каб сапраўды неабходная інфармацыя, якая працуе на фарміраванне нацыянальных каштоўнасцей, была прыярытэтнаю. Каб маладому чалавеку ў першую чаргу трапілі не “чыпсы”, а карысная прадукцыя.

Мы збіраем фонды і ставім за мэту — амаль на 100 працэнтаў сабраць нацыянальны паток. Гэта выданні Беларусі, пра Беларусь, на беларускай мове. Таксама — тое, што выходзіць па-за межамі і найбольш каштоўнае. Але існуюць і іншыя нацыянальныя бібліятэкі. У Польшчы і Арменіі, ва Украіне — і ўсе разам мы фарміруем сусвет ведаў.

— Як бібліятэкі ў рэгіёнах могуць выконваць высокія запатрабаванні чытачоў?

— Функцыянаванне публічных бібліятэк на месцах ва ўсім свеце і ў нас таксама ў многім залежыць ад адказнасці мясцовай улады. Вельмі часта, наведваючы бібліятэкі суседзяў, у той жа Нямеччыне, можна сустрэцца з парадоксам: на адной зямлі шыкоўная бібліятэка, своеасаблівы “касмічны карабель”. А варта праехаць некалькі дзясяткаў кіламетраў — сустрэнеш такую бібліятэку, дзе, бывае, страшна адчыніць дзверы. У нас мяжа не такая выразная. Па матэрыяльнай базе чытальняў мы выглядаем годна. А камплектаванне іх фондаў — клопат і мясцовай улады таксама. Бясспрэчна, ёсць бібліятэкі, у камплектавання вельмі добра. І ў першую чаргу — дзякуючы Указу Прэзідэнта Беларусі, у якім запісана, што 15 працэнтаў фінансавання бібліятэк неабходна накіроўваць на камплектаванне фондаў. Гэта ў свой час выратавала многія бібліятэкі і цяпер трымае іх. Таму што ніжэй за 15 працэнтаў выдаткоўваць нельга. Але варта не толькі спадзявацца на грошы з цэнтралізаванага бюджэту. Папаўненне фондаў ва ўсім свеце складаецца са шматлікіх крыніц: гэта мясцовыя сродкі, сродкі прадпрымальнікаў, неабсякавых лю-

дзей, суайчыннікаў, якія выехалі ў замежжа, але помняць пра радзіму.

Я думаю, што на ўзроўні мясцовых улад і грамадзян павінна быць адказнасць, усведамленне таго, што, калі мы хочам выхаваць сваіх дзяцей годнымі грамадзянамі, адукаванымі і добрымі спецыялістамі, мы павінны думаць пра тое, як іх выхоўваць. Калі мы ўкладаем сродкі ў бібліятэкі, то вектар развіцця маладога чалавека фарміруем інакш. Будучыню бібліятэк малююць рознымі фарбамі. І кнігавыдаўцы апошнім часам б’юць трывогу: быццам людзі не чытаюць, кніга страціла свае пазіцыі. Але кніга не знікае, проста форма перадачы інфармацыі мяняецца.

Кніга пры яе нараджэнні была элітнай. Яе маглі мець дома толькі вельмі і вельмі багатыя людзі. Прышоў час, і кніга стала масавай. На маю думку, цяпер яна зноў становіцца элітным таварам. А ёй на змену як масавы тавар прыходзіць электронная кніга. І я асабіста ў гэтым трагедыі не бачу. Зразумела, расклад руху цяжкіоў больш зручна глядзець па Інтэрнэце, чым вазіць з сабою тоўсты даведнік. Навуковая, вучэбная інфармацыя таксама ўсё больш прагрэсуе ў электронным выглядзе. За апошнія чатыры гады звартанне да электронных рэсурсаў нашай бібліятэкі ўзрасло ў 33 разы! Пасля таго як мы набылі электронныя рэсурсы і навучылі чытачоў імі карыстацца. Але сёння пры тым, што створаны ідэальныя ўмовы карыстання Інтэрнэтам, ён складае адзін працэнт задавальнення запягаў чытачоў: доступ у сеціва ёсць шмат у каго. Але там няма той інфармацыі, якая статусна адпавядае ўзроўню Нацыянальнай бібліятэкі. Мы працуем з закрытымі рэсурсамі буйнейшых інфармацыйных цэнтраў свету, у якіх электронны паток у дзясяткі разоў большы за традыцыйны. Напрыклад, мы не выдаём дыплома ні Оксфарда, ні Кембрыджа. Але наведвальнікі нашай бібліятэкі маюць магчымасць карыстацца той жа інфармацыяй, што і студэнты, і прафесары гэтых універсітэтаў. Таму галоўнае — каб людзі чыталі. І ведалі, што чытаць. Галоўнае заўсёды — змест.